

Bartłomiej Sokołowski

Muzeum Niepodległości w Warszawie

ORCID: 0000-0002-6005-1024

Współpraca Solidarności ze Wschodem

W XX wieku na terenie Polski powstało wiele organizacji niepodległościowych, które przyczyniły się do odbudowania suwerenności narodu polskiego. W 1980 roku powstał Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, który poprzez swoją działalność sprzeciwiał się ówczesnemu ustrojowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Tematyka dotycząca funkcjonowania Solidarności została omówiona w różnych publikacjach¹. Zaprezentowano w nich m.in. genezę i funkcjonowanie wspomnianej wyżej organizacji oraz działalność jej struktur podziemnych, a także represje, które były stosowane wobec przedstawicieli Solidarności. We wstępie jednej z tych publikacji czytamy, że:

Solidarność stworzyła w latach 1980–1981 program umiarkowanych reform w kraju, który przeszedł do historii pod nazwą Rzeczpospolitej Samorządnej. Pomimo wprowadzenia stanu wojennego i delegalizacji Związku, wielu działaczy Solidarności miało nadzieję na jego realiza-

¹ *O Polskę wolną! O Polskę Solidarną! NSZZ Solidarność w latach 1980–1989*, red. W. Polak, S. Galij-Skarbińska, V. Kmiecik, M. Białkowski, J. Kufel, P. Ruchlewski, Tatastudio, Gdańsk 2011; Maciej Moskit, Marcin Wilk, Mariusz Łopiński, *Konspira. Rzecz o podziemnej „Solidarności”*, Oficyna „Kształt”, Warszawa 1985; *„Solidarność” (1980–1989)*, oprac. T. Kozłowski, J. Olszsek, A. Piekarska, Warszawa 2010; *Solidarność w życiu publicznym*, red. W. Zuziak, B. Żmuda-Frydrychowska, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków 2021.

cję. Władzom proponowano kompromis, pod warunkiem umożliwienia Solidarności legalnej działalności. Ekipa Jaruzelskiego odrzucała jednak przez lata wszelkie propozycje porozumienia, aż do jesieni 1988 r., gdy zaczęły się wstępne rozmowy przed Okrągłym Stołem. Trzeba zaznaczyć, że w latach 80-tych Solidarność w swoich dokumentach mocno podkreślała, że oprócz celów doraźnych, ma jeden cel zasadniczy – niepodległość Polski. Wydawał się on odległy – jednakże wydarzenia końca lat 80-tych szybko przyniosły Polsce wolność, a społeczeństwu podmiotowość².

Powyższy fragment nakreśla funkcjonowanie tej organizacji w okresie PRL w Polsce. Solidarność Walcząca (SW)³ była jedną z wyodrębnionych struktur, która zawiązała się w 1982 roku. Komórka ta nakłaniała obywateli do masowych protestów ulicznych przeciwko komunistycznym rządom. Głównym jej celem „nie było reformowanie PRL, ale radykalne odrzucenie komunistycznego reżimu na rzecz wolnej i suwerennej Polski”⁴. Działalność Solidarności Walczącej została rozszerzona ze względu na ówczesną „sytuację geopolityczną w Europie Środkowo-Wschodniej podporządkowanej Związkowi Sowieckiemu”⁵. Zintensyfikowana aktywność, *stricte* ukierunkowana na tereny znajdujące się w obrębie krajów ZSRS, skutkowałą powołaniem do życia specjalnej komórki – Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej⁶. W monografii naukowej *Autonomiczny Wydział Wschodni Solidarności Walczącej*⁷, w 11 artykułach zaprezentowano funkcjonowanie tejże organizacji. We wstępie czytamy, że:

² Wojciech Polak, Sylwia Galij-Skarbińska, Violetta Kmieciak, Michał Białkowski, Jakub Kufel, Przemysław Ruchlewski, *Wstęp*, [w:] *O Polskę wolną!...*, op. cit., s. 7.

³ Jedną z największych organizacji niepodległościowych w PRL, funkcjonowała w latach 1982–1992. Jej przewodniczącym był Kornel Morawiecki. Szerzej na ten temat w: http://encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Solidarność_Walcząca [dostęp: 15.04.2024].

⁴ Cecylia Kuta, *Wstęp*, [w:] *Autonomiczny Wydział Wschodni Solidarności Walczącej*, red. nauk. C. Kuta, Instytut Pamięci Narodowej, Kraków–Warszawa 2023, s. 8.

⁵ Ibidem.

⁶ Organizacja powstała w 1988 r. Szerzej na temat: <https://encysol.pl/es/encyklopedia/hasla-rzeczowe/24599,Autonomiczny-Wydzial-Wschodni-Solidarnosci-Walczacej.html> [dostęp: 15.04.2024].

⁷ *Autonomiczny Wydział Wschodni...*, op. cit., passim.

Głównymi zadaniami Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej były gromadzenie i analiza danych o sytuacji w ZSRS, nawiązywanie kontaktów ze środowiskami opozycyjnymi na Wschodzie, działalność informacyjna, w tym kolportaż podziemnych wydawnictw, organizowanie dla osób ze Wschodu szkoleń, zwłaszcza poligraficznych, poznanie położenia Polaków mieszkających w Związku Sowieckim i możliwości ich repatriacji, a także ułatwienie przedstawicielom Polonii z ZSRS kontaktów z władzami polskimi. Autonomiczny Wydział Wschodni Solidarności Walczącej działał do 1992 r. Osoby zaangażowane w jego prace były kolejnym ogniwem łańcucha pokoleń Polaków walczących „za naszą i waszą wolność”⁸.

Wspomniana wyżej publikacja jest pracą zbiorową wydaną przez Instytut Pamięci Narodowej w 2023 roku. Przedstawiono w niej teksty o charakterze naukowym i wspomnieniowym, a cała książka została podzielona na dwa działy: *Studia* oraz *Wspomnienia*. Autorzy w swoich rozważaniach zaprezentowali wyniki badań, które dotyczą funkcjonowania Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej. Artykułem otwierającym dział *Studia* jest tekst Łukasza Sołtysika, *Struktury Solidarności Walczącej w Polsce w latach 1982–1990. Szkic problematyki*. W treści zawarto próbę zdefiniowania pojęć związanych ze strukturą Solidarności Walczącej, genezę jej powstania oraz cele i program. W dalszych częściach artykułu autor zaprezentował sylwetki przedstawicieli zagranicznych oraz podmioty krajowe i zagraniczne, które współpracowały z SW podczas jej funkcjonowania.

Następnym artykułem zaprezentowanym w omawianej publikacji jest tekst Artura Adamskiego, *Solidarność Walcząca – wyjątkowa forma działalności konspiracyjnej po wprowadzeniu stanu wojennego*. Adamski w szczegółowy sposób opisał środowisko „Biuletynu Dolnośląskiego” oraz funkcjonowanie Solidarności Walczącej po wprowadzeniu stanu wojennego. Ciekawą kwestią, którą omawia autor, są formy działalności wydawniczej i radiowej realizowane przez przedstawicieli SW.

Dwa kolejne teksty naukowe są artykułami z dziedziny prasoznawstwa: *Solidarność Walcząca wobec współpracy opozycji krajów bloku wschodniego* autorstwa Grzegorza Waligóry oraz Przemysława Zwiernika, *Problematyka państw Europy Środkowo-Wschodniej na ła-*

⁸ C. Kuta, op. cit., s. 8.

mach prasy wydawanej przez Solidarność Walczącą Oddział Poznań. Wali-góra i Zwiernik opisują w swoich rozważaniach zagadnienia, związane z problematyką Europy Środkowo-Wschodniej na podstawie analizy dokumentów i periodyków wydawanych przez Solidarność Walczącą we Wrocławiu i Poznaniu.

W artykule Janusza Borowca, *Próba zorganizowania przez Służbę Bezpieczeństwa przerzutu podziemnych wydawnictw na Ukrainę przy wykorzystaniu tajnych współpracowników z Solidarności Walczącej Rzeszów*, omówiono przemysł nielegalnych wydawnictw do państw bloku sowieckiego, a także kwestię udziału Służby Bezpieczeństwa w tym przedsięwzięciu. Tekst zawiera szczegółowe informacje dotyczące struktur podziemnych w Rzeszowie, które zajmowały się nielegalnym kolportażem publikacji.

Ciekawym tekstem opublikowanym w omawianej książce jest artykuł Adama Gliksmana, *Działalność biur Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej w Krakowie i Warszawie*. Autor opisuje genezę, działalność oraz funkcjonowanie biur Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej w Krakowie i Warszawie. Ponadto w kilku podrozdziałach swojego artykułu zaprezentował zadania realizowane przez wspomnianą wyżej organizację: opracowywanie informacji o sytuacji w ZSRS, kolportaż wydawnictw, współpracę z organizacjami niepodległościowymi działającymi na terenie Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich. Kolejnym artykułem jest tekst Łukasza Wolaka, *Towarzystwo Solidarność oraz wydawnictwo „Pogląd” i ich współpraca z Solidarnością Walczącą*.

Druga część publikacji *Autonomiczny Wydział Wschodni Solidarności Walczącej* pod redakcją Cecylii Kuty nosi tytuł *Wspomnienia*. Teksty wspomnieniowe stanowią dopełnienie tejże publikacji. Autorami tych artykułów są zagraniczni działacze i współpracownicy Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej. W tym dziale zaprezentowano cztery artykuły. Pierwszy z nich to *Sekrety „Małego konspiratora”* autorstwa Rafała Brzeskiego. Autor opisuje kwestię przetłumaczonej na język angielski publikacji *Mały konspirator*⁹. Przedstawia także, w skrócie, przebieg procesu wydawniczego wspomnianej broszury oraz kolportaż nakładu.

Kolejnym artykułem opublikowanym w tym dziale, jest tekst

⁹ *Mały konspirator*, Agencja Informacyjna Solidarności Walczącej, Wrocław 1983, ss. 24.

Aleksandra Rusieckiego, *Rola solidarności polsko-gruzińskiej w zażegnaniu konfliktów i tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego*. Rusiecki omówił znaczenie poszczególnych organizacji w budowaniu współpracy polsko-gruzińskiej: Stowarzyszenia Zgody Narodowej Gruzji, Tibiliskiego Klubu Polski, Dobroczynności. W swoich rozważaniach opisał również problematykę funkcjonowania Tibiliskiego Klubu Polskiego. Organizacja ta była zaangażowana w różne przedsięwzięcia, które dotyczyły zjednoczenia, a także aktywności przedstawicieli wspólnot etniczno-narodowych Gruzji.

W artykule Adasa Jakubauskasa, *Krótkie wspomnienie o współpracy z Wydziałem Wschodnim Solidarności Walczącej*, odnajdziemy informacje dotyczące współpracy Autonomicznego Wydziału Wschodniego m.in. z Ligą Wolności Litwy. W tekście Jakubauskasa czytamy, że:

W podziemnej organizacji Solidarność Walcząca na początku 1988 r. został utworzony Autonomiczny Wydział Wschodni. Miał on za zadanie nawiązać kontakt z opozycją w poszczególnych republikach ówczesnego ZSRS w celu rozpoczęcia ścisłej współpracy politycznej i informacyjnej na rzecz rozkładu imperium sowieckiego. W tym kontekście Litwa odegrała rolę szczególną. Zawiązała się wówczas prężna współpraca polsko-litewska obejmująca Ligę Wolności Litwy, Sąjūdis, Demokratyczną Partię Litwy, a także Młodą Litwę¹⁰.

Ostatnim artykułem wspomnieniowym jest *Solidarność Walcząca a Tatarzy krymscy* autorstwa Gulnary Abdulajewej. W tym tekście autorka przedstawiła relacje pomiędzy Autonomicznym Wydziałem Wschodnim a Tatarami krymskimi. W swoich rozważaniach opisała genezę współpracy polsko-krymskotatarskiej, architekturę i kwestie religijno-kulturowe Tatarów w Kruszyńianach, egzystencję Tatarów krymskich podczas II wojny światowej oraz współpracę Tatarów z Autonomicznym Wydziałem Wschodnim Solidarności Walczącej.

Dopełnieniem omawianej publikacji są sporządzone indeksy: rzeczowy oraz nazwisk i pseudonimów.

Praca zbiorowa pod redakcją Cecylii Kuty, *Autonomiczny Wydział Wschodni Solidarności Walczącej* umożliwia odbiorcy poznanie w szerszym *spectrum* funkcjonowania przywołanej w tytule publikacji organizacji. Omawiana książka, może stanowić w przyszłości asumpt

¹⁰ Adas Jakubauskas, *Krótkie wspomnienie o współpracy z Wydziałem Wschodnim Solidarności Walczącej*, [w:] *Autonomiczny Wydział Wschodni...*, op. cit., s. 237.

do realizacji szerszych badań naukowych w dziedzinie historii XX wieku. Takie działanie pozwoliłoby również na wydanie innych publikacji o podobnej tematyce. Rozważania autorów w niniejszym tomie, w szczegółowy sposób ukazują nowe wyniki badań dotyczące problematyki konspiracyjnej z okresu 1982–1990. Na koniec warto dodać, iż publikacja odznacza się wysokim poziomem edytorskim – szczególnie warto podkreślić walory estetyczne w postaci projektu graficznego tejże książki.

Bartłomiej Sokołowski

Autonomiczny Wydział Wschodni Solidarności Walczącej, red. nauk. Cecylia Kuta, Instytut Pamięci Narodowej, Kraków–Warszawa 2023, ss. 320.